

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Факультет психології, політології та соціології

Кафедра психології

**Кваліфікаційна робота –
бакалаврський дослідницький проект**

053 «Психологія»

на тему:

"Актуальність застосування практичним психологом методики О. Ф. Потьомкіної «Діагностика соціально - психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» з особами, відносно яких здійснюється пробаційний контроль"

Виконала: здобувачка 4 курсу, 4 групи

Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»,

Спеціальність 053 «Психологія»

Волошанюк Ольга Олегівна

Керівник: доцент, к. психол. н., доцент,
Ташматов В.А.

Рецензент: д. юрид. н., к. психол. н., проф.

Цільмак О.М.

Одеса – 2026

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Факультет психології, політології та соціології
 Кафедра психології
 Рівень вищої освіти бакалаврський
 Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
 Спеціальність 053 «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри психології

професор Олена ЦІЛЬМАК
 «___» _____ 2026 року

З А В Д А Н Н Я
 НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ (бакалаврський
 дослідницький проект)
Волошанюк Ольга Олегівна

1. Тема роботи Актуальність застосування практичним психологом методики О. Ф. Потьомкіної «Діагностика соціально - психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» з особами, відносно яких здійснюється пробаційний контроль

Керівник роботи _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом НУ «ОЮА» від «___» _____ 2026 року № ____.

2. Строк подання здобувачем роботи _____

3. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів бакалаврської роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Підготовка концепції К.Р. і затвердження плану К.Р.	IX 2025	
2	Вивчення нормативного матеріалу, спеціальної літератури, аналіз та узагальнення матеріалів	IX-X 2025	
3	Написання Вступу	XI 2025	
4	Написання 1 розділу К.Р.	XII 2025	
5	Написання 2 розділу К.Р.	I-III 2026	
6	Написання Висновків	IV 2026	
7	Подання К.Р. на кафедру та рецензування	V 2026	
8	Прийняття рішення про допуск К.Р. до захисту	V 2026	
9	Захист К.Р. в ЕК	V 2026	

Здобувач _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Волошанюк Ольга Олегівна-"Актуальність застосування практичним психологом методики О. Ф. Потьомкіної «Діагностика соціально - психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» з особами, відносно яких здійснюється пробаційний контроль". - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Бакалаврський дослідницький проект на здобуття бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія». Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2026 рік

У роботі досліджено особливості застосування методики О. Ф. Потьомкіної «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» у діяльності практичного психолога під час роботи з особами, які перебувають під пробаційним контролем. Розкрито теоретичні підходи до вивчення мотиваційної сфери особистості, соціально-психологічних установок та особливостей психологічного супроводу осіб пробаційного контингенту.

У роботі представлено результати емпіричного дослідження, проведеного на базі Центру пробації за участю 50 респондентів віком від 25 до 50 років. Для дослідження використано методику О. Ф. Потьомкіної та методику «Колесо життєвого балансу». Встановлено переважання егоїстичних установок та орієнтації на результат діяльності, а також наявність дисбалансу у фінансовій, соціальній, професійній та емоційній сферах життя досліджуваних.

Обґрунтовано практичне значення результатів дослідження для діяльності психолога пробації, зокрема у розробці індивідуальних програм психологічного супроводу та ресоціалізації.

Ключові слова: пробація, мотиваційна сфера, соціально-психологічні установки, методика О. Ф. Потьомкіної, психологічний супровід, ресоціалізація, особистість, пробаційний контроль.

ABSTRACT

Voloshaniuk Olha Olehivna. “The Relevance of the Application of O. F. Potyomkina’s Methodology ‘Diagnostics of Socio-Psychological Attitudes of Personality in the Sphere of Motivation and Needs’ by a Practical Psychologist in Work with Persons under Probation Supervision.” – Qualification scientific work as a manuscript.

The qualification paper examines the peculiarities of applying O. F. Potyomkina’s method “Diagnostics of Social and Psychological Attitudes of Personality in the Sphere of Motivation and Needs” in the work of a practical psychologist with persons under probation supervision. Theoretical approaches to the study of motivational sphere, socio-psychological attitudes, and psychological support of probation clients are analyzed.

The paper presents the results of an empirical study conducted at the Probation Center involving 50 respondents aged 25 to 50 years. The research used O. F. Potyomkina’s methodology and the “Wheel of Life Balance” method. The study revealed the predominance of egoistic attitudes and result-oriented motivation, as well as significant imbalance in financial, social, professional, and emotional spheres of life.

The practical significance of the research results for probation psychologists is substantiated, particularly in the development of individualized psychological support and resocialization programs.

Keywords: probation, motivational sphere, socio-psychological attitudes, O. F. Potyomkina’s method, psychological support, resocialization, personality, probation supervision.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ ПІД	
ПРОБАЦІЙНИМ КОНТРОЛЕМ.....	10
1.1. Характеристика бази дослідження та вибірки (умови проведення дослідження у Центрі пробації).....	11
1.2. Обґрунтування та опис психодіагностичних методик дослідження соціально-психологічних установок і мотиваційних характеристик.....	14
1.3. Процедура та етапи проведення емпіричного дослідження.....	17
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-	
ПСИХОЛОГІЧНИХ УСТАНОВОК ТА МОТИВАЦІЙНИХ	
ХАРАКТЕРИСТИК ОСІБ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ ПІД ПРОБАЦІЙНИМ	
КОНТРОЛЕМ.....	22
2.1. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження за методикою О. Ф. Потьомкіної.....	22
2.2. Результати дослідження за додатковою психодіагностичною методикою та їх узагальнення.....	25
2.3. Використання результатів емпіричного дослідження у практичній діяльності психолога пробації: розробка індивідуальних програм психологічного супроводу.....	30
ВИСНОВКИ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	37
ДОДАТКИ.....	40

ВСТУП

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціально-економічними та політичними трансформаціями, що суттєво впливають на систему цінностей, мотиваційні орієнтації та поведінкові моделі особистості. Посилення соціальної нестабільності, економічні труднощі, воєнні та посттравматичні фактори формують нові виклики для системи соціального контролю та ресоціалізації осіб, які перебувають у конфлікті із законом.

У цих умовах особливої значущості набуває діяльність пробаційної системи, яка є альтернативою позбавленню волі та спрямована на зниження рівня рецидивної злочинності шляхом соціально-виховного та психологічного впливу. Важливою складовою ефективності пробації є психологічний супровід, який забезпечує діагностику особистісних особливостей, визначення мотиваційно-потребової сфери та формування індивідуальних програм ресоціалізації.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що саме мотиваційні та соціально-психологічні установки значною мірою визначають поведінкові стратегії особистості, її здатність до змін, рівень відповідальності та готовність до соціальної адаптації. У цьому контексті важливим є використання науково обґрунтованих психодіагностичних методик, зокрема методики О. Ф. Потьомкіної, яка дозволяє виявити структуру життєвих орієнтацій особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій:

Проблематика мотиваційної сфери особистості та соціально-психологічних установок у контексті поведінки осіб, які перебувають під пробаційним контролем, привертає увагу широкого кола дослідників як у вітчизняній, так і в зарубіжній психологічній та юридичній науці. Аналіз наукової літератури свідчить про наявність різноманітних підходів до вивчення мотивації та механізмів її впливу на поведінку особистості.

Структурні компоненти мотиваційної сфери особистості досліджувалися в роботах О. П. Макаревича, який розглядав мотивацію як основу саморегуляції

поведінки та діяльності особистості [14], а також у дослідженнях А. Б. Коваленко та Н. В. Родиної, які акцентували увагу на ролі особистісного потенціалу у подоланні складних життєвих ситуацій [13]. Психологічні механізми формування поведінки в умовах невизначеності розглядаються у працях Д. В. Рача [25], де підкреслюється значення когнітивних і емоційних чинників у прийнятті рішень.

Зарубіжні та загальнопсихологічні підходи до мотивації представлені у концепціях, що розкривають ієрархію потреб, внутрішню мотивацію та смисложиттєві орієнтації особистості, що знаходять відображення у сучасних дослідженнях психологічної регуляції поведінки [5; 7].

Галузево-специфічні аспекти соціально-психологічної діагностики представлені в роботах Л. Е. Орбан-Лембрик та О. Ю. Кошинець, які розглядали психодіагностику як важливий інструмент вивчення соціальної поведінки та міжособистісної взаємодії [18]. Активні та практичні методи роботи психолога розглядаються у навчально-методичних посібниках, де підкреслюється значення індивідуального підходу у психологічній практиці [2; 12].

Проблематика девіантної поведінки та її психологічних детермінант досліджувалася Н. Ю. Максимовою, яка зазначає, що порушення емоційно-вольової регуляції, імпульсивність та низький рівень самоконтролю є ключовими чинниками ризику правопорушень [16]. У цьому контексті важливе значення мають дослідження поведінки особистості в умовах соціальної невизначеності та стресу [25].

Окремий напрям наукових досліджень становлять роботи, присвячені системі пробації та ресоціалізації осіб, які перебувають у конфлікті із законом. У цих дослідженнях підкреслюється необхідність комплексного підходу, що включає психодіагностику, соціально-виховну роботу та психологічний супровід [4; 20; 21; 30; 32]. Законодавчі засади діяльності пробації в Україні визначаються у Законі України «Про пробацію» [31].

Методика О. Ф. Потьомкіної розглядається як ефективний психодіагностичний інструмент, що дозволяє визначати структуру соціально-

психологічних установок та мотиваційні орієнтації особистості, зокрема співвідношення альтруїстичних та егоїстичних тенденцій, а також спрямованість на процес або результат діяльності [9; 14].

Аналіз наукової літератури виявляє, що мотиваційна сфера та соціально-психологічні установки осіб пробаційного контингенту досліджуються фрагментарно, а питання комплексного застосування психодіагностичних методик у системі пробації залишаються недостатньо розробленими.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні особливостей застосування методики О. Ф. Потьомкіної у діяльності практичного психолога при роботі з особами пробаційного контингенту та визначенні її ефективності у поєднанні з іншими психодіагностичними засобами.

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до дослідження мотиваційної сфери особистості.
2. Вивчити психологічні особливості осіб пробаційного контингенту.
3. Охарактеризувати можливості застосування методики О. Ф. Потьомкіної у практиці психолога.
4. Провести емпіричне дослідження соціально-психологічних установок.
5. Розробити практичні рекомендації щодо психологічного супроводу та ресоціалізації.

Об'єкт дослідження — психологічні особливості осіб, які перебувають під пробаційним контролем.

Предмет дослідження — соціально-психологічні установки у сфері мотивації та потреб та їх діагностика у практичній діяльності психолога.

У процесі дослідження використано комплекс взаємопов'язаних методів:

Теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення) застосовувалися для вивчення наукових джерел, систематизації підходів до проблеми мотивації та девіантної поведінки.

Емпіричні методи включали психодіагностичне тестування, зокрема методику О. Ф. Потьомкіної, яка дозволила визначити структуру соціально-психологічних установок, спрямованість особистості та її мотиваційні орієнтації.

Методи математико-статистичної обробки даних використовувалися для аналізу результатів дослідження, виявлення закономірностей та узагальнення отриманих даних.

Наукова новизна дослідження полягає у поглибленні уявлень про особливості мотиваційно-потребової сфери осіб, які перебувають під пробаційним контролем, та уточненні ролі соціально-психологічних установок у регуляції їх поведінки.

У роботі ми визначили специфіку мотиваційних орієнтацій осіб пробаційного контингенту, дізналися більше про вплив соціально-психологічних установок на формування поведінкових стратегій. Також було доведено ефективність комплексного психодіагностичного підходу та розширено уявлення про психологічні механізми ресоціалізації.

Практичне значення результатів полягає у можливості їх застосування в роботі практичних психологів системи пробації.

Результати можуть бути використані для:

- удосконалення психодіагностичної роботи;
- формування індивідуальних програм психологічного супроводу;
- підвищення ефективності ресоціалізації;
- профілактики повторної злочинності.

За темою дослідження опубліковано наукову працю:
Волошанюк О. О. «Комунікативні та психологічні бар'єри у взаємодії з особами, що перебувають під пробаційним контролем» // Національний університет «Одеська юридична академія», 2026 (електронне видання).

Структура та обсяг роботи

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг роботи становить 45 сторінок, містить 32 джерела та 2 додатки.

Перший розділ присвячено теоретичним засадам дослідження, другий — емпіричному дослідженню та аналізу результатів.

Таким чином, обрана тема є актуальною як у теоретичному, так і в практичному аспектах, оскільки поєднує сучасні наукові підходи до вивчення мотиваційної сфери особистості з потребами практичної діяльності системи пробації.

РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСІБ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ ПІД ПРОБАЦІЙНИМ КОНТРОЛЕМ

1.1. Характеристика бази дослідження та вибірки (умови проведення дослідження у Центрі пробації)

Емпіричне дослідження психологічних особливостей осіб, які перебувають під пробаційним контролем, проводилося на базі Центру пробації, який є важливою ланкою системи виконання альтернативних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Діяльність таких установ спрямована не лише на здійснення наглядових функцій, але й на реалізацію соціально-виховної та ресоціалізаційної роботи з особами, які вчинили правопорушення. У цьому контексті особливе значення має психологічний супровід, що передбачає діагностику, консультування, психокорекційні заходи та підтримку процесу соціальної адаптації клієнтів пробації.

З позиції сучасної психології, робота з такими особами потребує комплексного підходу, оскільки їхня поведінка та мотиваційна сфера часто є результатом тривалого впливу соціальних, сімейних та особистісних факторів. До таких факторів можна віднести низький рівень соціальної підтримки, дефіцит позитивних моделей поведінки, порушення емоційної регуляції, а також недостатньо сформовані навички відповідальності та самоконтролю. Саме тому емпіричне дослідження було спрямоване на виявлення глибинних мотиваційних структур та особливостей життєвого функціонування даної категорії осіб [4 С. 190].

Дослідження проводилося у звичних для респондентів умовах, що є важливим психологічним фактором, оскільки дозволяє знизити рівень ситуативної тривожності та мінімізувати вплив зовнішнього стресу на результати діагностики. Проведення обстеження здійснювалося у спеціально відведеному приміщенні Центру пробації, яке відповідало вимогам конфіденційності, психологічної безпеки та нейтральності середовища. Перед

початком дослідження кожному учаснику було надано роз'яснення щодо мети, завдань та умов участі, а також гарантовано анонімність і право відмови на будь-якому етапі. Такий підхід відповідає етичним принципам психологічного дослідження, зокрема принципам добровільності, інформованої згоди та конфіденційності.

Важливою умовою організації дослідження було врахування специфіки контингенту осіб пробації, які часто характеризуються недовірою до фахівців, настороженістю щодо оцінювання та низькою внутрішньою мотивацією до участі у психологічних процедурах. У зв'язку з цим значна увага приділялася встановленню психологічного контакту, формуванню доброзичливої та неоцінювальної атмосфери, а також забезпеченню зрозумілості інструкцій і простоти виконання завдань[12, С. 24-37].

Вибірку дослідження склали особи, відносно яких здійснюється пробаційний контроль. Загальна кількість респондентів становила 50 осіб. До вибірки увійшли особи різного віку, соціального статусу та рівня освіти, що дозволило забезпечити певний рівень різноманітності та репрезентативності отриманих даних. Віковий діапазон учасників становив від 25 до 50 років, що є типовим для контингенту осіб, які перебувають у сфері пробаційного нагляду та мають досвід соціальної дезадаптації різного ступеня.

Соціально-демографічна структура вибірки характеризувалася переважанням чоловіків, що загалом відповідає загальним статистичним тенденціям у сфері правопорушень.

Критеріями включення до вибірки були перебування особи під пробаційним контролем, добровільна згода на участь у дослідженні, а також відсутність гострих психічних розладів, які могли б суттєво вплинути на достовірність результатів. Окремо виключалися випадки, коли особи перебували у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, а також ті, хто відмовився від участі у дослідженні або не міг адекватно виконувати інструкції.

У процесі емпіричного дослідження було використано комплекс психодіагностичних методик, що дозволило забезпечити багатовимірність

аналізу. Основною методикою виступала методика О. Ф. Потьомкіної, яка дає змогу визначити базові соціально-психологічні установки особистості у сфері мотивацій і потреб. Її застосування є особливо доцільним у роботі з особами пробаційного контингенту, оскільки дозволяє виявити глибинні механізми регуляції поведінки, зокрема співвідношення егоїстичних та альтруїстичних тенденцій, а також спрямованість на процес або результат діяльності.

З метою підвищення надійності та повноти отриманих даних у дослідженні також було використано ще додаткову психодіагностичну методику, яка дозволила розширити розуміння мотиваційної сфери та життєвого функціонування респондентів. Комплексне використання кількох методик дало змогу здійснити більш глибокий аналіз особистісних характеристик, а також виявити взаємозв'язок між мотиваційними установками та рівнем життєвої задоволеності[16, С.22-70].

Організація дослідження здійснювалася поетапно. На підготовчому етапі було визначено мету та завдання дослідження, підібрано психодіагностичний інструментарій, а також узгоджено умови проведення з адміністрацією Центру пробації. Основний етап передбачав безпосереднє проведення психодіагностичного обстеження, під час якого респонденти послідовно виконували запропоновані методики. Заключний етап включав обробку отриманих даних, їх кількісний та якісний аналіз, а також інтерпретацію результатів у контексті завдань дослідження.

Особливістю проведення емпіричного дослідження було те, що воно здійснювалося в умовах обмеженого часу взаємодії з респондентами, що вимагало чіткої організації процедури та максимальної структурованості роботи. Додатковими ускладнювальними факторами виступали можливий низький рівень мотивації до участі, підвищена чутливість до оцінювання та насторожене ставлення до психологічного обстеження. У зв'язку з цим важливим аспектом стало забезпечення емоційно нейтрального, підтримувального стилю взаємодії, що сприяло підвищенню відкритості респондентів та достовірності отриманих даних.

Таким чином, організація емпіричного дослідження відповідала основним вимогам психологічної науки, враховувала специфіку контингенту та умови пробаційної системи, що забезпечило отримання надійних, валідних та інформативних результатів. Отримані дані можуть бути використані як основа для подальшого аналізу соціально-психологічних установок осіб, які перебувають під пробаційним контролем, а також для розробки індивідуальних програм психологічного супроводу та ресоціалізації.

1.2. Обґрунтування та опис психодіагностичних методик дослідження соціально-психологічних установок і мотиваційних характеристик

Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань було використано комплекс психодіагностичних методик, спрямованих на всебічне вивчення мотиваційно-потребової сфери особистості та її соціально-психологічних установок. Вибір методичного інструментарію зумовлений необхідністю отримання комплексних даних, що поєднують як кількісні показники, так і якісні характеристики особистості, які відображають її внутрішні мотиваційні детермінанти.

Застосування комплексного підходу до психодіагностики є особливо важливим у роботі з особами, які перебувають під пробаційним контролем, оскільки їхня поведінка часто визначається не лише ситуативними чинниками, а й стійкими внутрішніми установками, сформованими внаслідок життєвого досвіду, соціального оточення та індивідуальних особливостей розвитку. У зв'язку з цим важливою є оцінка як глибинних мотиваційних структур, так і суб'єктивного сприйняття власного життєвого функціонування.

Основною методикою дослідження стала методика О. Ф. Потьомкіної «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб». Її вибір зумовлений тим, що вона дозволяє визначити ключові життєві орієнтації особистості, які безпосередньо впливають на поведінку, прийняття рішень та соціальну взаємодію.

Методика спрямована на діагностику ряду біполярних шкал, зокрема:

- орієнтація на процес- орієнтація на результат;

- альтруїзм - егоїзм;
- орієнтація на працю - орієнтація на матеріальні цінності;
- свобода - влада.

Кожна з цих шкал відображає певний аспект мотиваційної сфери. Наприклад, орієнтація на процес свідчить про здатність особистості отримувати задоволення від самої діяльності, тоді як орієнтація на результат характеризує прагнення до досягнення кінцевої мети як основного мотиву поведінки. Альтруїстичні установки вказують на спрямованість на допомогу іншим людям, тоді як егоїстичні — на перевагу власних інтересів. Аналогічно, домінування орієнтації на владу може свідчити про прагнення до контролю над ситуацією та іншими людьми, тоді як орієнтація на свободу відображає потребу у незалежності та самостійності.

Зміст методики полягає у пред'явленні респондентам серії тверджень, які відображають різні життєві установки та поведінкові тенденції. Досліджуваний повинен обрати відповідь «так» або «ні» залежно від ступеня згоди з твердженням. Обробка результатів дозволяє визначити домінуючі установки особистості та їхню вираженість.

Важливою перевагою методики є її простота, доступність та швидкість проведення. Вона не потребує значних інтелектуальних або часових витрат, що робить її доцільною для використання у роботі з особами пробаційного контингенту. Крім того, зрозумілість інструкцій знижує рівень психологічного опору та сприяє отриманню більш щирих відповідей.

З практичної точки зору методика дозволяє не лише визначити структуру мотиваційної сфери, але й виявити потенційні ризики дезадаптивної поведінки. Наприклад, виражена орієнтація на егоїзм у поєднанні з низькою відповідальністю може свідчити про схильність до імпульсивних рішень або ігнорування соціальних норм. Натомість наявність альтруїстичних установок може розглядатися як ресурс для подальшої психологічної роботи та формування просоціальної поведінки.

Додатково для розширення діагностичних можливостей у дослідженні було використано методику автором якої є американський коуч та засновник Інституту мотивації успіху Пол Дж. Майер «Колесо життєвого балансу». Цей інструмент дозволяє оцінити рівень задоволеності різними сферами життя особистості та визначити ступінь гармонійності її життєвого функціонування.

Методика охоплює такі сфери, як здоров'я, фінанси, кар'єра, сімейні відносини, соціальні зв'язки, особистісний розвиток, відпочинок та емоційний стан. Респондент оцінює кожен сферу за умовною шкалою, після чого результати візуалізуються у вигляді «колеса життєвого балансу».

Застосування даної методики є доцільним у роботі з особами, які перебувають під пробаційним контролем, оскільки дозволяє виявити дисбаланс у різних сферах життя. Нерівномірний розвиток життєвих сфер може свідчити про наявність соціальних труднощів, внутрішніх конфліктів або незадоволених базових потреб, що впливають на поведінку людини. Наприклад, низький рівень задоволеності соціальними відносинами може вказувати на ізоляцію або конфліктність, а проблеми у сфері фінансів — на підвищений рівень стресу та фрустрації.

Водночас методика має і важливе психокорекційне значення, оскільки сприяє розвитку саморефлексії та усвідомленню власного життєвого стану. Візуалізація результатів дозволяє респонденту наочно побачити дисбаланс у житті, що часто виступає мотивуючим фактором до змін та особистісного розвитку.

Поєднання методики О. Ф. Потьомкіної та «Колеса життєвого балансу» забезпечує комплексний підхід до дослідження респондентів. Перша методика дозволяє глибоко проаналізувати внутрішню мотиваційну структуру, тоді як друга — оцінити зовнішній рівень життєвої реалізації та загальну адаптованість особистості. Така комбінація дає можливість отримати більш повне та об'єктивне уявлення про психологічний стан досліджуваних.

Таким чином, використані психодіагностичні методики є валідними, інформативними та практично доцільними для дослідження осіб, які

перебувають під пробаційним контролем. Їх застосування дозволяє отримати комплексні дані про мотиваційну сферу та життєвий баланс, що створює основу для подальшого аналізу та розробки індивідуальних програм психологічного супроводу та ресоціалізації.

1.3. Процедура та етапи проведення емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження психологічних особливостей осіб, які перебувають під пробаційним контролем, здійснювалося з дотриманням основних принципів психологічної науки — системності, об'єктивності, етичності, валідності та наукової обґрунтованості. Важливе значення у цьому процесі має врахування сучасних підходів до розуміння особистості як складної багаторівневої системи, що формується під впливом як внутрішніх психологічних чинників, так і зовнішніх соціальних умов. У цьому контексті дослідження ґрунтується на положеннях діяльнісного підходу (О. М. Леонтьєв), системного підходу (Б. Ф. Ломов), а також гуманістичної психології (К. Роджерс, А. Маслоу), які підкреслюють значення мотиваційної сфери та саморегуляції у поведінці досліджуваних.

Особливу роль в організації та проведенні дослідження відіграла активна участь практичного психолога Центру пробації. Його залучення забезпечило не лише організаційну підтримку, але й створення сприятливого психологічного середовища для роботи з респондентами. Згідно з сучасними уявленнями про психологічну допомогу в системі пробації, саме довірливий контакт між фахівцем і клієнтом є ключовим фактором отримання достовірних даних, оскільки респонденти, котрі є частиною пробаційного контингенту часто демонструють підвищену настороженість, недовіру до інституцій та захисні поведінкові реакції.

Процедура дослідження включала три взаємопов'язані етапи: підготовчий, основний (емпіричний) та заключний (аналітичний), що відповідає загальноприйнятій структурі психологічного дослідження та забезпечує його логічну послідовність і наукову коректність.

Підготовчий етап передбачав визначення мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, а також ретельний добір психодіагностичного інструментарію. На цьому етапі було здійснено аналіз наукових джерел, присвячених проблематиці мотиваційної сфери особистості, соціально-психологічних установок та особливостей поведінки осіб, схильних до девіантної поведінки. Значну увагу приділено працям дослідників мотивації, зокрема А. Маслоу, Д. МакКлелланда, Ф. Герцберга, а також вітчизняних науковців С. Д. Максименка та О. М. Леонтьєва, які розглядали мотивацію як системоутворювальний компонент структури особистості.

На цьому ж етапі відбувалося узгодження організаційних аспектів із адміністрацією Центру пробації та практичним психологом установи. Саме за його сприяння було сформовано вибірку досліджуваних із урахуванням їхнього психологічного стану, рівня готовності до участі та відсутності факторів, що могли б спотворити результати. Особливу увагу приділено етичним аспектам дослідження, зокрема забезпеченню добровільної участі, інформованої згоди та конфіденційності даних, що відповідає сучасним стандартам психологічної етики.

Основний (емпіричний) етап передбачав безпосереднє проведення психодіагностичного обстеження, яке здійснювалося у формі індивідуальних бесід із кожним респондентом. Такий формат був обраний свідомо, оскільки, відповідно до досліджень у галузі пенітенціарної та пробаційної психології, індивідуальна взаємодія значно підвищує рівень довіри, знижує психологічний захист та сприяє більш відкритим відповідям. Це особливо важливо для осіб, які перебувають у системі пробації, оскільки вони можуть демонструвати недовіру до формалізованих процедур оцінювання.

У процесі дослідження було використано дві психодіагностичні методики: методику О. Ф. Потьомкіної «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» та методику «Колесо життєвого балансу». Їх поєднання дозволило отримати комплексне уявлення про внутрішню мотиваційну структуру людини та рівень задоволеності різними

сферами життя. Перед початком тестування кожному респонденту надавалися чіткі, структуровані та доступні інструкції, що мінімізувало ризик неправильного розуміння завдань і підвищувало надійність отриманих даних.

Практичний психолог Центру пробації відігравав важливу допоміжну роль у процесі дослідження. Його участь полягала у сприянні встановленню контакту з клієнтами, організаційному супроводі процесу, а також підтримці стабільної психологічної атмосфери. Водночас принципово важливо, що він не здійснював жодного впливу на зміст відповідей респондентів, що забезпечувало об'єктивність дослідження та відповідало вимогам наукової етики.

Тривалість проходження кожної методики становила не більше 30 хвилин, що є оптимальним часовим проміжком для збереження концентрації уваги та зниження ризику психічного виснаження. Усі процедури проводилися індивідуально, що дозволило уникнути соціально бажаних відповідей, підвищити рівень щирості та забезпечити більш глибоке розкриття психологічних особливостей кожного респондента.

Заключний (аналітичний) етап дослідження передбачав систематизацію, кількісну та якісну обробку отриманих даних, а також їх подальшу інтерпретацію. Аналіз здійснювався з урахуванням як статистичних показників, так і якісних спостережень, отриманих у процесі взаємодії з респондентами. Додаткову цінність становили експертні спостереження практичного психолога Центру пробації, які дозволили уточнити поведінкові особливості досліджуваних та глибше інтерпретувати отримані результати.

На основі узагальнення емпіричних даних було сформульовано висновки щодо характеру соціально-психологічних установок, особливостей мотиваційної сфери та рівня життєвої задоволеності респондентів. Також було розроблено практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності психологічної роботи в системі пробації, зокрема щодо формування індивідуальних програм супроводу та психокорекційного впливу.

Таким чином, чітка організація дослідницької процедури, дотримання науково-етичних стандартів, індивідуальний підхід до кожного респондента та

активна участь практичного психолога Центру пробації забезпечили високу надійність, валідність і практичну значущість отриманих результатів, а також їх придатність для подальшого використання у практиці психологічної роботи з особами пробаційного контингенту.

Висновки до розділу:

У першому розділі було розглянуто організаційно-методичні засади дослідження психологічних особливостей осіб, які перебувають під пробаційним контролем. Визначено, що Центр пробації виступає важливим середовищем для проведення психологічних досліджень, оскільки поєднує функції нагляду та ресоціалізації, що відповідає сучасним підходам до гуманізації кримінально-виконавчої системи та орієнтації на відновлення соціального функціонування особистості.

З теоретичної точки зору, пробація розглядається як ефективний інструмент профілактики рецидивної поведінки, що передбачає не лише контроль, але й цілеспрямований психологічний вплив, спрямований на зміну деструктивних установок, розвиток саморегуляції та формування соціально прийнятних моделей поведінки. У цьому контексті особливого значення набуває дослідження мотиваційної сфери як ключового регулятора поведінки[14 С. 58].

Проаналізовано особливості організації емпіричного дослідження, зокрема умови його проведення, специфіку вибірки та етичні принципи взаємодії з респондентами. Встановлено, що врахування психологічних характеристик осіб пробаційного контингенту (настороженість, знижена мотивація, недовіра) є ключовим чинником отримання достовірних результатів. Сформована вибірка (50 осіб віком від 25 до 50 років) забезпечила достатній рівень репрезентативності для дослідження.

Обґрунтовано доцільність використання комплексу психодіагностичних методик, спрямованих на всебічне вивчення мотиваційно-потребової сфери особистості. Використані методики відповідають основним психометричним вимогам — валідності, надійності та інформативності, що забезпечує можливість отримання об'єктивних і науково обґрунтованих результатів. Зокрема,

застосування методики О. Ф. Потьомкіної дозволило виявити домінуючі соціально-психологічні установки, тоді як методика «Колесо життєвого балансу» дала змогу оцінити рівень задоволеності основними сферами життя та виявити можливі дисбаланси. Поєднання цих методик забезпечило комплексність і глибину аналізу, а також узгоджується з принципами багатовимірного вивчення особистості.

Розглянуто процедуру проведення дослідження, яка включала підготовчий, емпіричний та аналітичний етапи. Встановлено, що чітка структурованість дослідження, індивідуальний формат роботи з респондентами та дотримання принципів наукової етики сприяли підвищенню валідності та надійності отриманих даних. Важливу роль у цьому процесі відіграла участь практичного психолога, який забезпечував організаційний супровід та сприяв встановленню довірливого контакту з досліджуваними.

Отже, розроблена організація та методичне забезпечення дослідження відповідають сучасним вимогам психологічної науки та практики пробації. Отримані результати можуть бути використані не лише для наукового аналізу, але й для вдосконалення системи психологічного супроводу, розробки індивідуальних програм ресоціалізації та підвищення ефективності профілактики повторних правопорушень.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ УСТАНОВОК ТА МОТИВАЦІЙНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОСІБ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ ПІД ПРОБАЦІЙНИМ КОНТРОЛЕМ

2.1. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження за методикою О. Ф. Потьомкіної

У межах емпіричного дослідження було здійснено аналіз соціально-психологічних установок осіб, які перебувають під пробаційним контролем, із використанням методики О.Ф. Потьомкіної «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб». Даний інструмент дозволяє дослідити мотиваційно-ціннісну сферу респондентів та визначити провідні установки, що регулюють її соціальну поведінку.

Загальна вибірка становила 50 осіб, серед яких 8 жінок (16%) та 42 чоловіки (84%). Вік респондентів варіювався в межах від 25 до 50 років. Досліджувані старшого віку не були включені до дослідження у зв'язку з відсутністю мотивації до участі та відмовою від проходження психодіагностичних процедур, що є типовим явищем для даної категорії контингенту. Таким чином, вибірка репрезентує соціально активну частину осіб, які перебувають під пробаційним контролем.

Методика у своєму повному варіанті передбачає аналіз восьми шкал, об'єднаних у чотири пари протилежних мотиваційних орієнтацій, що дає змогу отримати розгорнутий психологічний профіль особистості. Водночас у даному дослідженні було використано скорочений варіант, який включає дві базові шкали — «Альтруїзм — егоїзм» та «Процес діяльності — результат діяльності». Такий підхід був обраний з метою забезпечення психологічного комфорту респондентів, зниження когнітивного навантаження та підвищення достовірності відповідей. Попри скорочення, обрані шкали зберігають високу діагностичну цінність, оскільки дозволяють оцінити як соціальну спрямованість особистості, так і характер її мотивації.

Аналіз результатів за шкалою «Альтруїзм — егоїзм» показав, що 18 респондентів (36%) мають виражену альтруїстичну спрямованість, тоді як 32 особи (64%) демонструють домінування егоїстичних установок. Отримані дані свідчать про переважання орієнтації на власні інтереси серед досліджуваної групи(див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Розподіл респондентів за шкалою «Альтруїзм — егоїзм»

Установка	Кількість	%
Альтруїзм	18	36%
Егоїзм	32	64%
Разом	50	100%

Переважання егоїстичної спрямованості можна інтерпретувати як тенденцію до орієнтації на задоволення власних потреб і досягнення особистої вигоди. У поведінковому аспекті це часто супроводжується зниженим рівнем емпатії, труднощами у прийнятті відповідальності та схильністю до імпульсивних рішень. Для осіб, які перебувають під пробаційним контролем, така мотиваційна структура може виступати одним із чинників порушення соціальних норм.

Водночас наявність понад третини респондентів з альтруїстичною спрямованістю свідчить про збережений потенціал до соціально прийнятної поведінки. Такі люди демонструють більшу готовність до співпраці, врахування інтересів інших та дотримання соціальних норм, що є позитивним прогностичним фактором у процесі ресоціалізації.

Результати за шкалою «Процес діяльності — результат діяльності» засвідчили, що 15 осіб (30%) орієнтовані на процес діяльності, тоді як 35 респондентів (70%) — на досягнення результату(див. табл.2.2).

Таблиця 2.2

Розподіл респондентів за шкалою «Процес — результат»

Орієнтація	Кількість	%
Процес	15	30%
Результат	35	70%
Разом	50	100%

Домінування орієнтації на результат свідчить про прагматичний характер мотивації, за якого діяльність розглядається передусім як засіб досягнення конкретної мети. Такий тип мотивації нерідко супроводжується зниженням інтересу до самої діяльності, особливо якщо вона не приносить швидкого або очевидного результату. Це може ускладнювати участь у довготривалих корекційних програмах, які потребують поступових змін і внутрішньої мотивації.

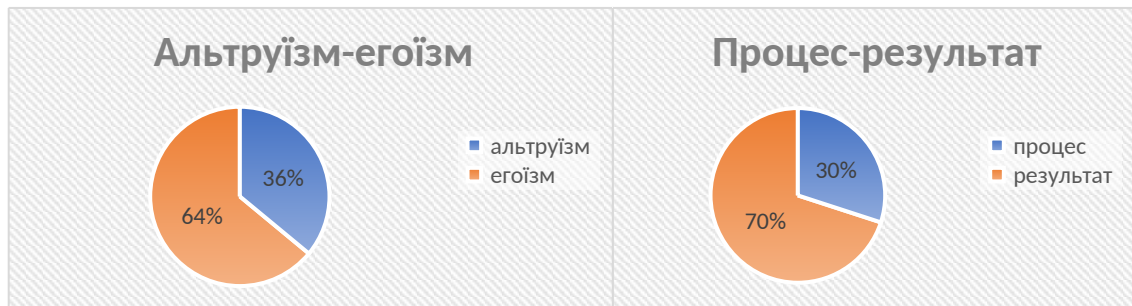
Натомість орієнтація на процес, хоча і представлена меншою часткою вибірки, пов'язана з більшою стійкістю до труднощів, здатністю до тривалої діяльності та вищим рівнем внутрішньої мотивації. Такі характеристики є важливими для ефективної адаптації та зміни поведінкових стратегій.

Узагальнення результатів дозволяє констатувати, що для більшості досліджуваних характерне поєднання егоїстичних установок із орієнтацією на результат діяльності. Це вказує на домінування зовнішньо детермінованої поведінки, де ключову роль відіграють ситуативні вигоди та короткострокові цілі. Подібна структура мотивації часто супроводжується недостатнім рівнем самоконтролю, труднощами у довгостроковому плануванні та підвищеною імпульсивністю.

Разом із тим, наявність респондентів з альтернативними установками свідчить про неоднорідність групи, що відкриває можливості для диференційованого підходу у пробаційній роботі. Особи з альтруїстичною

спрямованістю та орієнтацією на процес можуть виступати як більш сприятлива категорія для психологічного впливу та соціальної адаптації.

Для наочності отриманих результатів доцільно використати графічне представлення даних.

Діаграма 2.1 — Розподіл за шкалою «Альтруїзм — егоїзм»

Діаграма 2.2 — Розподіл за шкалою «Процес — результат»

Таким чином, результати дослідження підтверджують переважання егоїстично-орієнтованої та результативної мотивації серед осіб, які перебувають під пробаційним контролем. Водночас виявлені альтернативні установки свідчать про наявність внутрішніх ресурсів для позитивних змін, що має важливе значення для подальшої психологічної роботи та розробки програм ресоціалізації.

2.2. Результати дослідження за додатковою психодіагностичною методикою та їх узагальнення (колесо життєвого балансу)

Поряд із застосуванням методики «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб», було використано методику «Колесо життєвого балансу», яка дозволяє здійснити комплексну оцінку рівня задоволеності основними сферами життя особистості та визначити ступінь їх гармонійності. Застосування даного інструменту є доцільним у дослідженні осіб, які перебувають під пробаційним контролем, оскільки він дає змогу виявити не лише проблемні зони, а й потенційні ресурси для подальшої ресоціалізації.

Методика охоплює вісім ключових сфер життя: здоров'я, фінанси, сімейні відносини, соціальне оточення, професійна діяльність, особистісний розвиток, дозвілля та емоційний стан. Оцінювання здійснювалося за рівнем суб'єктивної

задоволеності з подальшим розподілом показників на три рівні: низький, середній та високий.

Аналіз результатів у сфері здоров'я показав, що **30 респондентів (60%)** оцінюють свій стан як незадовільний, **15 осіб (30%)** — як середній, і лише **5 осіб (10%)** демонструють високий рівень задоволеності(див.табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Рівень задоволеності сферою здоров'я

Рівень	Кількість	%
Низький	30	60%
Середній	15	30%
Високий	5	10%
Разом	50	100%

Отримані дані свідчать про домінування негативної оцінки власного фізичного стану, що може бути пов'язано з високим рівнем стресу, порушенням способу життя та недостатньою увагою до здоров'я. У контексті пробації це також може бути наслідком тривалого психоемоційного напруження.

Фінансова сфера виявилася найбільш проблемною: **35 осіб (70%)** мають низький рівень задоволеності, **12 осіб (24%)** — середній, і лише **3 особи (6%)** — високий(див.табл.2.4).

Таблиця 2.3

Рівень задоволеності фінансовою сферою

Рівень	Кількість	%
Низький	35	70%
Середній	12	24%
Високий	3	6%
Разом	50	100%

Така ситуація свідчить про матеріальну нестабільність більшості досліджуваних, що у психологічному плані сприяє формуванню тривожності, фрустрації та може підвищувати ризик девіантної поведінки.

Сфера сімейних відносин демонструє більш збалансовану картину: по **20 осіб (40%)** мають низький та середній рівні задоволеності, тоді як **10 осіб (20%)** — високий (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Рівень задоволеності сімейними відносинами

Рівень	Кількість	%
Низький	20	40%
Середній	20	40%
Високий	10	20%
Разом	50	100%

Це свідчить про неоднорідність сімейної ситуації: частина респондентів має підтримувальні зв'язки, тоді як інша частина перебуває у конфліктних або формальних стосунках.

У сфері соціального оточення зафіксовано переважання низького рівня задоволеності — **33 особи (66%)**, середній рівень мають **14 осіб (28%)**, а високий — лише **3 особи (6%)** (див. табл. 2.6.)

Таблиця 2.6

Рівень задоволеності соціальним оточенням

Рівень	Кількість	%
Низький	33	66%
Середній	14	28%
Високий	3	6%
Разом	50	100%

Це вказує на обмеженість соціальних контактів, низький рівень довіри та недостатню інтегрованість у соціальне середовище.

Аналіз професійної сфери показав, що **28 осіб (56%)** мають низький рівень задоволеності, **15 осіб (30%)** — середній і **7 осіб (14%)** — високий (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Рівень задоволеності професійною діяльністю

Рівень	Кількість	%
Низький	28	56%
Середній	15	30%
Високий	7	14%
Разом	50	100%

Ці результати свідчать про труднощі професійної реалізації, що може негативно впливати на самооцінку та відчуття життєвої стабільності.

У сфері особистісного розвитку **25 осіб (50%)** мають низький рівень задоволеності, **18 осіб (36%)** — середній і **7 осіб (14%)** — високий (див. табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Рівень задоволеності особистісним розвитком

Рівень	Кількість	%
Низький	25	50%
Середній	18	36%
Високий	7	14%
Разом	50	100%

Це свідчить про недостатню орієнтацію на саморозвиток та обмеженість життєвих перспектив.

Сфера дозвілля характеризується більш рівномірним розподілом: **22 особи (44%)** мають низький рівень задоволеності, **20 осіб (40%)** — середній, і **8 осіб (16%)** — високий(див. табл. 2.9).

Таблиця 2.9.

Рівень задоволеності дозвіллям

Рівень	Кількість	%
Низький	22	44%
Середній	20	40%
Високий	8	16%
Разом	50	100%

Це може свідчити про недостатню якість організації вільного часу та обмежене використання ресурсів відновлення.

Емоційний стан респондентів також викликає занепокоєння: **30 осіб (60%)** мають низький рівень задоволеності, **15 осіб (30%)** — середній і лише **5 осіб (10%)** — високий(див. табл .2.10).

Таблиця 2.10

Рівень задоволеності емоційним станом

Рівень	Кількість	%
Низький	30	60%
Середній	15	30%
Високий	5	10%
Разом	50	100%

Отримані результати свідчать про підвищений рівень тривожності, емоційної нестабільності та психоемоційного напруження.

Узагальнення результатів дослідження дозволяє констатувати наявність **вираженого дисбалансу життєвих сфер** у більшості респондентів. Найбільш

проблемними є фінансова, соціальна, професійна та емоційна сфери, які характеризуються стабільно низькими показниками задоволеності.

У психологічному контексті це вказує на знижену соціальну адаптованість, обмеженість ресурсів подолання стресу та загальне зниження якості життя. Водночас відносно кращі показники у сфері сімейних відносин і дозвілля можуть розглядатися як потенційні точки опори для корекційної роботи.

Для візуалізації результатів доцільно використати діаграми (кругові для кожної сфери або узагальнену стовпчикову діаграму по всіх сферах).

Таким чином, результати методики «Колесо життєвого балансу» підтверджують наявність системного життєвого дисбалансу у осіб, які перебувають під пробаційним контролем, що обумовлює необхідність комплексного психологічного супроводу та індивідуалізованого підходу до процесу їх ресоціалізації.

2.3. Використання результатів емпіричного дослідження у практичній діяльності психолога пробації: розробка індивідуальних програм психологічного супроводу.

Результати проведеного емпіричного дослідження дозволяють визначити основні напрями практичної роботи психолога пробації з особами, які перебувають під пробаційним контролем. Виявлені особливості мотиваційної сфери, соціально-психологічних установок та життєвого балансу свідчать про необхідність комплексного та індивідуалізованого психологічного супроводу, спрямованого на корекцію деструктивних установок, розвиток навичок саморегуляції та формування просоціальної поведінки.

Оскільки у більшості респондентів було виявлено домінування егоїстичних установок та орієнтацію на швидке досягнення результату, важливим напрямом психологічної роботи є формування відповідальності та здатності до усвідомлення наслідків власної поведінки. Для цього доцільно використовувати вправу «Аналіз життєвої ситуації». Клієнту пропонується описати конкретну проблемну ситуацію зі свого життя, визначити власні дії, мотиви, емоції та наслідки поведінки. Після цього психолог допомагає

проаналізувати альтернативні способи реагування та їх можливі результати. Така робота сприяє розвитку рефлексії та навичок прогнозування поведінки.

Для розвитку самоконтролю та зниження імпульсивності ефективною є техніка «Пауза перед рішенням». Її суть полягає у формуванні навички відкладати реакцію на декілька хвилин перед прийняттям важливого рішення або відповіддю у конфліктній ситуації. У цей момент клієнт має поставити собі три запитання: «Що я зараз відчуваю?», «До чого призведе моя реакція?» та «Який варіант дій буде найбільш безпечним і конструктивним?». Регулярне використання цієї техніки сприяє розвитку усвідомленості та контролю поведінки.

Важливим напрямом психологічного супроводу є корекція егоцентричних установок та розвиток емпатії. З цією метою можуть використовуватися вправи «Очима іншої людини» та «Активне слухання». Під час вправи «Очима іншої людини» клієнту пропонується описати конфлікт або складну життєву ситуацію з позиції іншого учасника подій. Це допомагає розширити сприйняття ситуації та сформувати здатність враховувати емоції та потреби інших людей.

Техніка «Активне слухання» застосовується у формі діалогу між психологом і клієнтом або під час групових занять. Клієнт навчається підтримувати контакт із співрозмовником, не перебивати, уточнювати зміст сказаного та відображати емоції співрозмовника. Розвиток таких навичок сприяє покращенню міжособистісної взаємодії та зниженню рівня конфліктності.

Для осіб із низьким рівнем життєвої задоволеності доцільним є використання технік ресурсної підтримки. Однією з ефективних вправ є «Карта ресурсів». Клієнт разом із психологом визначає власні внутрішні та зовнішні ресурси: підтримку близьких людей, позитивний життєвий досвід, професійні навички, особисті якості та джерела емоційної стабільності. Після цього формується план використання цих ресурсів у складних життєвих ситуаціях.

У роботі з емоційною нестабільністю та підвищеним рівнем тривожності ефективними є методи емоційної саморегуляції. Зокрема, може застосовуватися техніка «Контроль дихання», що передбачає повільний глибокий вдих і

поступовий видих із концентрацією уваги на дихальному процесі. Така вправа допомагає знизити рівень фізичного напруження та стабілізувати емоційний стан.

Також доцільним є використання вправи «Безпечне місце», яка належить до технік психологічної стабілізації. Клієнту пропонується уявити місце, де він відчувається спокійно та захищено, максимально детально описати його та пов'язані з ним позитивні емоції. Використання цієї вправи дозволяє знизити рівень внутрішньої напруги та сформувати навички емоційного самозаспокоєння.

Для розвитку внутрішньої мотивації та формування довготривалих життєвих цілей доцільно застосовувати техніку SMART-планування. Разом із психологом клієнт формулює конкретні, реалістичні та досяжні цілі, визначає етапи їх реалізації та можливі труднощі. Наприклад, мета працевлаштування може бути розподілена на окремі кроки: складання резюме, пошук вакансій, проходження співбесіди. Такий підхід сприяє формуванню відповідальності та підвищенню мотивації до позитивних змін.

Крім індивідуальної роботи, важливим компонентом психологічного супроводу є групові форми роботи. У межах тренінгових занять можуть використовуватися вправи на розвиток комунікативних навичок, конструктивного вирішення конфліктів та формування ненасильницької поведінки. Наприклад, рольові ігри дозволяють моделювати типові життєві ситуації та відпрацьовувати адаптивні моделі поведінки у безпечних умовах.

Ефективним напрямом роботи є також психоосвітня діяльність. Психолог може проводити тематичні заняття щодо управління емоціями, стресостійкості, відповідальної поведінки та способів подолання кризових ситуацій. Підвищення рівня психологічної обізнаності сприяє розвитку саморозуміння та формуванню більш адаптивних поведінкових стратегій.

Індивідуальна програма психологічного супроводу в умовах пробації повинна мати системний характер та включати декілька взаємопов'язаних етапів. На діагностичному етапі здійснюється оцінка мотиваційної сфери,

емоційного стану та рівня соціальної адаптації клієнта. Корекційний етап передбачає використання психокорекційних технік, тренінгових вправ та методів когнітивно-поведінкової терапії. Підтримувальний етап спрямований на закріплення позитивних змін, профілактику рецидивної поведінки та підтримання соціальної інтеграції особистості.

Таким чином, результати емпіричного дослідження створюють основу для побудови індивідуалізованих програм психологічного супроводу осіб, які перебувають під пробаційним контролем. Використання конкретних психокорекційних вправ, технік саморегуляції та методів розвитку соціальних навичок дозволяє підвищити ефективність психологічної допомоги, сприяє формуванню відповідальної поведінки, розвитку внутрішньої мотивації та успішній ресоціалізації особистості.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання бакалаврської роботи було здійснено комплексне теоретичне та емпіричне дослідження особливостей застосування методики О. Ф. Потьомкіної «Діагностика соціально-психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб» у діяльності практичного психолога під час роботи з особами, відносно яких здійснюється пробаційний контроль. Проведене дослідження дозволило досягти поставленої мети та виконати визначені завдання.

У результаті теоретичного аналізу наукових джерел встановлено, що мотиваційна сфера особистості є одним із ключових чинників формування поведінки людини та її здатності до соціальної адаптації. З'ясовано, що соціально-психологічні установки впливають на рівень відповідальності, самоконтролю, дотримання соціальних норм та готовність особистості до позитивних змін. Для осіб пробаційного контингенту характерними є труднощі соціальної адаптації, емоційна нестабільність, недостатній розвиток просоціальної поведінки та схильність до деструктивних моделей реагування.

У ході дослідження охарактеризовано можливості застосування методики О. Ф. Потьомкіної у практиці психолога пробації. Встановлено, що дана методика є ефективним психодіагностичним інструментом, який дозволяє визначити особливості мотиваційної сфери особистості, співвідношення егоїстичних та альтруїстичних установок, а також спрямованість особистості на процес або результат діяльності. Її використання у поєднанні з іншими психодіагностичними методами забезпечує комплексне вивчення психологічного стану осіб пробаційного контингенту.

У результаті емпіричного дослідження, у якому взяли участь 50 осіб, які перебувають під пробаційним контролем, було виявлено переважання егоїстичних соціально-психологічних установок. Це свідчить про домінування орієнтації на власні інтереси, недостатній рівень емпатії, труднощі у прийнятті соціальної відповідальності та недостатню сформованість просоціальної поведінки.

Також встановлено переважання орієнтації на результат діяльності над орієнтацією на процес, що свідчить про домінування зовнішньої мотивації та недостатній розвиток внутрішньої мотиваційної включеності. Така структура мотиваційної сфери може негативно впливати на процес ресоціалізації та ускладнювати формування стабільної соціально адаптованої поведінки.

Результати додаткової методики «Колесо життєвого балансу», автором якої є американський коуч та засновник Інституту мотивації успіху Пол Дж. Майєр, показали наявність дисбалансу у ключових сферах життя респондентів. Найнижчі показники задоволеності були виявлені у професійній, фінансовій, соціальній та емоційній сферах, що свідчить про недостатність адаптаційних ресурсів, емоційне напруження та нестабільність життєвої ситуації. Водночас було визначено окремі ресурсні сфери, зокрема сімейні взаємини та дозволя, які можуть бути використані як опора у процесі психологічного супроводу та ресоціалізації.

Узагальнення результатів дослідження дозволяє констатувати, що для осіб пробаційного контингенту характерним є поєднання деструктивних мотиваційних установок із порушеним життєвим балансом, що підвищує ризик соціальної дезадаптації та повторної протиправної поведінки. Водночас наявність окремих ресурсних сфер свідчить про можливість позитивних особистісних змін за умови цілеспрямованого психологічного впливу.

На основі отриманих результатів було розроблено практичні рекомендації щодо психологічного супроводу осіб пробаційного контингенту. У роботі практичного психолога доцільно використовувати конкретні психокорекційні вправи та техніки, спрямовані на розвиток просоціальної поведінки, формування відповідальності, підвищення рівня самоконтролю та розвиток внутрішньої мотивації.

З метою розвитку емпатії та соціальної чутливості рекомендовано застосовувати вправи «Постав себе на місце іншого», «Емоційне дзеркало» та техніку активного слухання, які сприяють формуванню навичок розуміння інших людей та конструктивної взаємодії.

Для корекції деструктивних установок і поведінкових моделей ефективними є техніки когнітивно-поведінкової терапії, зокрема «Аналіз наслідків поведінки», «Зупинка негативної думки» та ведення щоденника самоспостереження. Їх застосування сприяє усвідомленню власних дій та формуванню більш адаптивних моделей поведінки.

З метою формування внутрішньої мотивації та відповідальності доцільно використовувати техніку SMART-планування, вправу «Мої життєві цілі» та елементи мотиваційного консультування, що сприяють усвідомленню особистих потреб, постановці реалістичних цілей і підвищенню готовності до позитивних змін.

Для стабілізації емоційного стану та зниження психологічного напруження рекомендовано застосовувати дихальні вправи, техніки м'язової релаксації, вправу «Безпечне місце» та методи емоційної саморегуляції, які допомагають зменшити рівень тривожності та емоційної нестабільності.

Для розвитку соціальних навичок та покращення адаптації доцільним є використання рольових ігор та тренінгових вправ на формування конструктивної взаємодії у соціумі.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів психологами системи пробації для розробки індивідуальних програм психологічного супроводу та ресоціалізації. Комплексне застосування методики О. Ф. Потьомкіної разом із психокорекційними заходами, а також аналізу життєвого балансу за методикою Пол Дж. Майер, сприятиме більш ефективному виявленню проблемних аспектів мотиваційної сфери особистості, розвитку адаптаційних ресурсів та зниженню ризику рецидивної поведінки.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують актуальність і практичну значущість застосування методики О. Ф. Потьомкіної у діяльності практичного психолога пробації, оскільки вона забезпечує можливість комплексного вивчення особистості, визначення проблемних сфер

життєвого балансу та створює основу для ефективної психологічної підтримки й ресоціалізації осіб пробаційного контингенту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Активізація когнітивних процесів у спілкуванні : методичний посібник / В. П. Казміренко, З. Ф. Сіверс, В. М. Духневич та ін. ; за ред. В. П. Казміренка. – Київ : Міленіум, 2011. – 268 с.
2. Активні методи в роботі практичного психолога : навч. посіб. / Л. В. Долинська та ін. – Київ : УДПУ ім. М. П. Драгоманова, 1994. – 81 с.
3. Безносок О., Спіріна Т., Дубич К. До проблеми формування соціокультурних цінностей особистості // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2007. – № 21. – С. 171–177.
4. Богатирьова О. І., Олефір Л. І. Застосування пробації в Україні: теорія і практика : навч. посіб. – Чернігів : Десна Поліграф, 2019. – 207 с.
5. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості. – Харків : Фоліо, 1996. – 237 с.
6. Волошанюк О.О. «Комунікативні та психологічна бар'єри у взаємодії з особами, що знаходяться під пробаційним контролем» Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія» [Електронне видання] 2026.
7. Вестбрук Д., Кеннерлі Г., Кірк Дж. Вступ у когнітивно-поведінкову терапію. – Київ : Свічадо, 2014. – 420 с.
8. Вітковська О. І. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації. – Київ, 2001. – 91 с.
9. Гулько Г. О. Психологічна діагностика форми мотивації досягнення: авторський інструментарій // Проблеми сучасної психології. – 2015. – № 2(8). – С. 74–80.
10. Дуднік О. А. До проблеми толерантності до невизначеності // Наука і освіта. – 2005. – № 5–6. – С. 54–58.
11. Єрмоленко Д. О. Спеціальні методи дослідження правосвідомості молоді // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 3. – С. 19–22.
12. Карабаєва І. І. Наука – практиці: інтерактивні методи в роботі практичного психолога // Обдарована дитина. – 2010. – № 3. – С. 28–38.

13. Коваленко А. Б., Родина Н. В. Особистісний потенціал в опануванні важких життєвих ситуацій // Вісник Одеського національного університету. – 2010. – № 14 (17). – С. 54–65.
14. Макаревич О. П. Мотиваційне підґрунтя регуляції власної поведінки особистості. – Київ : ВГІ НАОУ, 2000. – 92 с.
15. Макаревич О. П. Психологічна підготовка особистості до поведінки в складних ситуаціях. – Київ : ВГІ НАОУ, 2000. – 183 с.
16. Максимова Н. Ю. Психологія девіантної поведінки : навч. посіб. – Київ : Либідь, 2011. – 520 с.
17. Науково-методичні засади діяльності психологічної служби : навч.-метод. посіб. : у 2 т. / за ред. В. Г. Панка, І. І. Цушка. – Київ : Ніка-Центр, 2005. – Т. 1. – 328 с.; Т. 2. – 284 с.
18. Орбан-Лембрик Л. Е., Кошинець О. Ю. Соціально-психологічна діагностика : навч.-метод. посіб. – Івано-Франківськ, 2005. – 86 с.
19. Основи пенітенціарної психології : навч. посіб. / Н. П. Крейдун та ін. – Харків, 2007. – 140 с.
20. Основи професійної діяльності персоналу органу пробації : навч. посіб. / за ред. Дж. Седхема, М. Октігана. – Київ, 2017. – 212 с.
21. Пахомов І. В. Соціально-виховна робота із засудженими та особами, взятими під варту : навч. посіб. – Біла Церква, 2019. – 279 с.
22. Пляка Л. В., Огарь С. В. Психодіагностичний комплекс з вивчення особистості студента : практик. посіб. – 124 с.
23. Приходько Ю. О. Практична психологія: введення у професію : навч. посіб. – 3-тє вид. – Київ : Каравела, 2012. – 248 с.
24. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. – Київ : Академвидав, 2006. – 424 с.
25. Рач Д. В. Особливості прийняття рішень та поведінки особистості в умовах невизначеності // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2015. – № 2 (54). – С. 106–112.

26. Самара О. Є. Мотиваційний психологічний бар'єр у свідка кримінального правопорушення / О. Є. Самара, В. А. Ташматов // Психологія життєвого простору особистості в сучасних умовах кризи, глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя : Матер. Міжнар. наук.-практич. конфер., (м. Одеса, 14-15 вересня 2023 р.). – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет. – С. 263-265. – Режим доступу : <https://doi.org/10.32837/11300.26433>

27. Титаренко Л. М., Ростіанов Б. Ю., Яценко В. А. Організаційна культура управління ризиками : навч. посіб. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2011. – 84 с.

28. Тренінг емоційної компетентності : навч.-метод. посіб. / І. М. Матійків. – Київ : Педагогічна думка, 2012. – 112 с.

29. Активізація когнітивних процесів у спілкуванні : методичний посібник / за ред. В. П. Казміренка. – Київ : Міленіум, 2011. – 268 с.

30. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі : монографія / за ред. А. Х. Степанюка. – Харків : Кроссроуд, 2011. – 323 с.

31. Про пробацію : Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 93.

32. 10 років змін та досягнень : колективна монографія / за заг. ред. С. К. Гречанюка. – Чернігів : Пенітенціарна академія України, 2025. – 272 с.

Додатки

Додаток 1

Методика «Діагностика соціально- психологічних установок особистості у сфері мотивацій і потреб.

Інструкція: Уважно прочитайте питання і відповідайте на них «так» або «ні», залежно від тенденцій вашої поведінки у певній ситуації.

Текст опитувальника

Шкала А

Виявлення установок, спрямованих на альтруїзм — егоїзм

1. Вам часто говорять, що ви більше думаєте про інших, ніж про себе?
2. Вам легше просити за інших, ніж за себе?
3. Вам важко відмовити людям, коли вони вас про щось просять?
4. Ви часто намагаєтеся зробити людям послугу, якщо в них сталося лихо або неприємності?
5. Для себе ви робите що-небудь із більшим задоволенням, ніж для інших?
6. Ви прагнете зробити якнайбільше для інших людей?
7. Ви переконані, що найбільша цінність у житті — жити для інших людей?
8. Вам важко змусити себе зробити щось для інших?
9. Ваша характерна риса — безкорисливість?
10. Ви переконані, що турбота про інших часто шкодить собі?
11. Ви засуджуєте людей, які не вміють подбати про себе?
12. Ви часто просите людей зробити що-небудь через корисливі міркування?
13. Ваша характерна риса — прагнення допомогти іншим людям?
14. Ви вважаєте, що спочатку людина повинна думати про себе, а потім вже про інших?
15. Ви звичайно витрачаєте на себе багато часу?
16. Ви переконані, що не потрібно для інших сильно напружуватися?
17. Для себе у вас зазвичай не вистачає ні сили, ні часу?
18. Вільний час ви використовуєте тільки для своїх захоплень?

19. Ви можете назвати себе егоїстом? 20. Ви здатні зробити максимальне зусилля лише за гарну винагороду?

Шкала Б

З'ясування установок на «процес діяльності» — «результат діяльності»

Інструкція: Уважно прочитайте питання і відповідайте на них «так» або «ні», залежно від тенденції у вашій поведінці в певній ситуації.

Текст опитувальника

1. Сам процес виконуваної роботи захоплює вас більше, ніж її завершення?
2. Для досягнення мети ви звичайно не шкодуєте сили?
3. Ви зазвичай довго не зважуєтеся почати робити те, що вам нецікаво, навіть якщо це необхідно?
4. Ви впевнені, що у вас вистачить наполегливості, щоб завершити будь-яку справу?
5. Закінчуючи цікаву справу, ви часто шкодуєте про те, що вона вже зроблена?
6. Вам більше подобаються люди, здатні досягати результату, ніж просто добрі та чуйні?
7. Ви зазнаєте насолоди від гри, у якій не важливий результат?
8. Ви вважаєте, що успіхів у вашому житті більше, ніж невдач?
9. Ви більше поважаєте людей, здатних захопитися справою по-справжньому?
10. Ви часто завершуєте роботу всупереч несприятливій обстановці, нестачі часу, перешкодам?
11. Ви часто починаєте одночасно багато справ і не встигаєте цілком закінчити ти їх?
12. Ви вважаєте, що маєте достатньо сили, щоб сподіватись на успіх у житті?
13. Чи можете ви захоплюватися справою настільки, що забуваєте про час і про себе?
14. Вам часто вдається закінчувати розпочату справу?

15. Чи буває, що, захоплюючись деталями, ви не можете закінчити розпочату справу?

16. Ви уникаєте зустрічей із людьми, які не мають ділових якостей?

17. Ви часто завантажуєте свої вихідні дні або відпустку роботою через те, Що потрібно щось зробити?

18. Ви вважаєте, що головне в будь-якій справі — результат?

19. Погоджуючись на яку-небудь справу, ви думаєте про те, наскільки Вона для вас цікава?

20. Прагнення до результату в будь-якій справі — ваша характерна риса.

«Колесо життєвого балансу»

Студентка 4 курсу факультету психології, політології, соціології
Національного університету «Одеська юридична академія»

КОМУНІКАТИВНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ У ВЗАЄМОДІЇ З ОСОБАМИ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ ПІД ПРОБАЦІЙНИМ КОНТРОЛЕМ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підвищення ефективності взаємодії між працівниками органів пробації та особами, які перебувають під пробаційним контролем. У сучасних умовах реформування кримінально-виконавчої системи особливого значення набувають не лише правові механізми впливу, але й психологічні та комунікативні аспекти роботи з респондентами. Ефективна комунікація виступає важливою передумовою успішної ресоціалізації, зниження рівня повторної злочинності та формування довіри до інституцій держави.

Особи, що перебувають під пробаційним контролем, часто характеризуються наявністю негативного соціального досвіду, низьким рівнем довіри до представників влади, а також сформованими захисними поведінковими стратегіями. Це значною мірою ускладнює процес встановлення конструктивного діалогу та створює комунікативні бар'єри, які можуть проявлятися у формі замкнутості, уникнення відповідей, спотворення інформації або демонстративної агресії. Такі прояви нерідко є наслідком попереднього досвіду взаємодії з правоохоронними органами або іншими соціальними інституціями.

Психологічні бар'єри у взаємодії з респондентами пробації мають складну природу та обумовлюються як індивідуально-психологічними особливостями особи, так і зовнішніми чинниками. До них можна віднести тривожність, недовіру, страх покарання, низьку самооцінку, а також внутрішній конфлікт між прагненням до змін і звичними моделями поведінки. Важливим аспектом є також наявність когнітивних викривлень, що впливають на сприйняття інформації та інтерпретацію дій працівника пробації.

Комунікативні бар'єри, у свою чергу, виникають у процесі передачі та сприйняття інформації. Вони можуть бути пов'язані з різним рівнем освіченості, соціального розвитку, мовними особливостями або специфікою життєвого досвіду респондентів. Нерідко спостерігається ситуація, коли одна і та ж інформація інтерпретується сторонами по-різному, що призводить до непорозумінь, конфліктів та зниження ефективності взаємодії [1].

Особливу роль у подоланні зазначених бар'єрів відіграє професійна компетентність працівників пробації, яка включає не лише знання нормативно-правової бази, але й розвинені комунікативні навички, емоційну стійкість та здатність до емпатії. Вміння встановлювати психологічний контакт, правильно інтерпретувати поведінкові реакції респондентів та використовувати адекватні стратегії спілкування є ключовими чинниками ефективної роботи у цій сфері.

Важливим напрямом підвищення ефективності взаємодії є застосування сучасних підходів до оцінки достовірності інформації, отриманої від осіб, що перебувають під пробаційним контролем. У цьому контексті актуальним є використання комплексного підходу, який поєднує аналіз вербальних і невербальних проявів, поведінкових реакцій та психоемоційного стану респондента. Такий підхід дозволяє отримати більш об'єктивне уявлення про особу, її наміри та рівень готовності до співпраці.

Не менш важливим є врахування індивідуальних особливостей кожного респондента, зокрема його життєвого досвіду, соціального оточення, рівня мотивації до змін та психологічного стану. Індивідуалізація підходів до взаємодії сприяє зниженню рівня напруги, підвищенню довіри та формуванню більш відкритого діалогу. Водночас ігнорування цих аспектів може призвести до поглиблення бар'єрів та зниження ефективності пробаційної роботи.

Окрему увагу слід приділити етичним аспектам взаємодії, які передбачають дотримання принципів поваги до гідності особи, конфіденційності та недопущення дискримінації. Порушення цих принципів може не лише негативно вплинути на психологічний стан респондента, але й сформувати стійкий опір до будь-яких форм співпраці [2].

Таким чином, комунікативні та психологічні бар'єри є суттєвим чинником, що впливає на ефективність діяльності органів пробації. Їх подолання потребує комплексного підходу, який включає розвиток професійних компетентностей працівників, впровадження сучасних методів оцінки поведінки та достовірності інформації, а також врахування індивідуально-психологічних особливостей респондентів. Реалізація таких підходів сприятиме підвищенню ефективності пробаційної діяльності, зниженню рівня повторної злочинності та успішній ресоціалізації осіб, що перебувають під пробаційним контролем.

Список використаних джерел

1. Глазкова І. Я. Комунікативні бар'єри: сутність, причини появи, типологія // Гуманізація навчально-виховного процесу. 2011. Вип. 55, ч. 1. С. 250–261.
2. Козирєв М. П. Комунікативні бар'єри спілкування та шляхи їх подолання // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2014. Вип. 1. С. 201–211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2014_1_24 (дата звернення: 02.04.2026).
3. Пробація: 10 років змін та досягнень : колективна монографія / В. О. Аніщенко та ін. ; за заг. ред. С. К. Гречанюка. Чернігів : Пенітенціарна академія України, 2025. 272 с.

Ключові слова: пробація, комунікативні бар'єри, психологічні бар'єри, респонденти пробації, ресоціалізація, достовірність інформації, поведінкові реакції.

Keywords: probation, communication barriers, psychological barriers, probation clients, resocialization, information credibility, behavioral responses

Науковий керівник: доктор філософії в галузі права, доцент Чернов О.В.